

УДК 334.012.32:351.82(477)

Ю. Шушкова

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Визначено актуальність, ідентифіковано проблеми фінансової безпеки підприємницького сектора економіки України. Проаналізовано стан індикаторів життєздатності представників підприємницького сектора у фінансовій сфері, а також ефективність, та виявлено недоліки державної політики управління. Обґрунтовано напрями удосконалення державної політики забезпечення фінансової безпеки підприємницького сектора в Україні на посттрансформаційному етапі розвитку національної економіки.

Ключові слова: підприємництво, суб'єкти підприємницького сектора, фінансова безпека, державна політика забезпечення, державне регулювання.

Стан вітчизняного підприємницького сектора на сучасному посткризовому та посттрансформаційному етапі розвитку національної економіки залишається незадовільним. Попри реформи, що реалізуються, в Україні зменшується чисельність малих та середніх підприємств, скорочується кількість діючих фізичних осіб – суб'єктів підприємництва, рівень зайнятості та обсягів виробництва і реалізації продукції (надання послуг) у секторі. Безперечно, що на це є свої суб'єктивні та об'єктивні причини. Але серед них чи не найбільш вагомою залишається проблема економічної безпеки бізнесу, а зокрема – її фінансової складової.

Внаслідок реалізації низки фінансових ризиків та загроз, обумовлених як фінансово-економічною кризою 2008 – 2009 рр., так і загальною макроекономічною нестабільністю, ускладнився доступ та підвищилася вартість обслуговування представниками бізнесу фінансово-інвестиційних та інноваційних ресурсів, зменшилися обсяги доходу (виручки) від реалізації продукції (послуг) через зниження рівня купівельної спроможності покупців, збільшилися фінансові витрати підприємств та зросла витратомісткість їх продукції (послуг), знизився рівень фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності підприємств, збільшився термін окупності капіталовкладень, посилюються ризики інституційного середовища та знизився рівень капіталізації суб'єктів господарювання.

Наслідком цих процесів все виразніше стає ділова деактивність населення та погіршення стану фінансово-економічної безпеки національного господарства. Звідси гостра актуальність розробки і реалізації дієвих заходів державної політики, спрямованих на покращення середовища функціонування вітчизняних суб'єктів підприємництва передусім у фінансовій сфері.

Концептуальні засади розвитку та фінансової безпеки підприємництва знайшли своє висвітлення в роботах таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як І. Аніщенко [1], О. Барановський [2], З. Варналій [3], Т. Васильців [4], А. Горбунов [5], Н. Коротенко [6], Д. Ляпін [7], О. Малиновська [8]. Проте сучасні умови посттрансформаційного етапу розвитку економіки України, ускладнення фінансових

відносин внаслідок світової фінансово-економічної кризи актуалізують потребу в розробці та реалізації більш дієвих заходів зміцнення фінансової безпеки вітчизняного підприємницького сектора.

Мета статті – аналіз стану, оцінювання ефективності та обґрунтування пріоритетів і заходів державної політики забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва України.

За результатами узагальнення загальних кількісних показників розвитку підприємництва (що характеризують параметри фінансової незалежності, ефективності використання фінансових ресурсів підприємств та здатності до акумулювання та збільшення обсягів фінансових ресурсів підприємницького сектора економіки) є всі підстави стверджувати про те, що рівень фінансової безпеки підприємництва в Україні є низьким. Про це свідчать малий фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування, низький рівень рентабельності операційної діяльності підприємств, перевищення суми кредиторської заборгованості над дебіторською, збільшення частки підприємств, які не здійснюють фінансово-господарської діяльності, велика частка збиткових підприємств, яка становить понад третину від усіх суб'єктів господарювання, мала середньомісячна заробітна плата одного найманого працівника тощо.

Так, у 2011 р. фінансовий результат від звичайної діяльності у будівництві становив лише 0,4 млрд грн, а рівень рентабельності – 0,8%; високими темпами продовжують зростати ціни на продукцію суб'єктів підприємництва у реальному секторі економіки України (у межах 13 – 20% щорічно); високою все ще залишається вартість відсоткових ставок за комерційними кредитами підприємств (яка у середньому на 50 – 100% перевищує рівень зростання цін); нижчими за критичне були у 2011 р. значення середнього коефіцієнта загальної ліквідності у промисловості, будівництві, сфері транспорту та зв'язку, а також середнього коефіцієнта фінансової незалежності у промисловості та будівництві; продовжує зростати сукупний рівень оподаткування підприємств (табл. 1). Усі ці чинники негативно впливають на фінансово-економічний стан, ефективність та фінансову безпеку суб'єктів підприємництва в Україні.

Більше того, в Україні та її регіонах все ще не створено належного середовища для забезпечення фінансової безпеки підприємництва. Характерними для нашої держави залишаються такі проблеми та перешкоди, як низький рівень захищеності інтересів інвесторів, що стримує процеси як внутрішнього, так і зовнішнього інвестування та перешкоджає належному оновленню матеріально-технічної бази вітчизняних підприємств, технічній модернізації економіки; нерозвиненість системи кредитної інформації, що є однією з перешкод подальшого розвитку вітчизняної системи кредитування, зокрема за напрямками: пришвидшення операцій кредитування, покращення рівня довіри між фінансовими установами та суб'єктами підприємництва, зниження вартості кредитних ресурсів (її діапазону, доступності, обсягів інформації про кредитування юридичних осіб, наявної в державних реєстрах чи приватних бюро); критично низька ефективність (стосовно стимулювання ділової активності населення) системи оподаткування, що практично унеможливає отримання підприємствами високих показників фінансової та економічної ефективності діяльності, не сприяє капіталізації підприємств, ведення ними “прозорої” підприємницької та фінансової діяльності.

Таблиця 1

**Значення індикаторів фінансової складової економічної безпеки підприємництва
у реальному секторі економіки України у 2005, 2007 – 2011 рр. [9]**

Індикатори	Види економічної діяльності	Граничні значення або напрями покращення	Значення за роками					
			2005	2007	2008	2009	2010	2011
Фінансовий результат (сальдо) підприємств від звичайної діяльності до оподаткування (рівень рентабельності операційної діяльності, %), млрд грн	Сільське господарство	0	3,7 (12,7)	7,6 (19,0)	6,0 (12,9)	8,0 (14,7)	18,0 (22,9)	25,6 (23,6)
	Промисловість		28,3 (5,5)	43,7 (5,8)	20,2 (4,9)	-4,8 (1,8)	25,2 (3,8)	58,9 (4,7)
	Будівництво		0,9 (2,2)	1,6 (2,6)	-6,8 (-2,7)	-3,4 (-0,9)	-3,2 (-1,0)	0,4 (0,8)
Індекси пін, %	Транспорт і зв'язок	107,0	9,6 (11,7)	11,3 (9,8)	4,5 (6,9)	10,6 (8,5)	9,1 (7,1)	14,4 (7,5)
	Сільське господарство		108,1	138,0	110,3	106,4	130,4	113,6
	Промисловість		109,5	123,3	123,0	114,3	118,7	119,0
Рівень середньої процентної ставки кредитів комерційних банків відносно інфляції, %	Будівництво	5	125,6	123,1	135,3	111,3	115,8	119,4
	Сільське господарство		180,2	35,5	155,3	2,9 р.	48,0	54,6
	Промисловість		153,7	57,9	69,6	128,0	78,1	82,2
Середній коефіцієнт загальної ліквідності	Будівництво	2	57,0	58,4	45,3	161,9	92,4	94,4
	Сільське господарство		1,56	1,61	1,63	1,64	1,84	2,0
	Промисловість		1,19	1,22	1,2	1,11	1,08	1,09
Середній коефіцієнт фінансової незалежності	Будівництво	0,5	1,10	1,15	1,17	1,13	1,08	1,05
	Транспорт і зв'язок		1,13	1,04	1,02	1,04	1,02	0,99
	Сільське господарство		0,60	0,50	0,48	0,49	0,52	0,54
Середній рівень відсоткової ставки за кредитами, %	Промисловість	зменшення	0,49	0,41	0,40	0,37	0,35	0,34
	Будівництво		0,28	0,18	0,18	0,19	0,16	0,15
	Транспорт і зв'язок		0,64	0,56	0,58	0,56	0,54	0,52
Середній рівень відсоткової ставки за кредитами, %	Сільське господарство	50	14,6 (16,4)	13,5 (14,4)	16,0 (17,8)	18,3 (20,9)	14,6 (15,7)	17,2 (21,8)
Промисловість	22,2		22,9	23,1	26,9	27,3	27,2	
Будівництво	Сумарний рівень оподаткування підприємств, % до валового прибутку							

З огляду на зазначене вище, доцільно зробити висновок про те, що першочерговими напрямками удосконалення вітчизняної системи регулювання розвитку підприємництва (у контексті зміцнення його фінансової безпеки) є: покращення вітчизняної податкової системи передусім щодо загального зниження рівня податкового навантаження, а також вирівнювання останнього для всіх суб'єктів підприємництва; сприяння розвитку інноваційно-інвестиційного типу виробництва; стимулювання подальшого розвитку інформаційного складника фінансово-кредитної системи в Україні та її регіонах.

Стосовно оцінювання системи державного регулювання підприємництва на предмет її ефективності щодо покращення фінансових позицій підприємств вітчизняними підприємцями, то основний негативний вплив має нестабільність державної політики та корупція в органах державного управління і контролю. Крім того, більшість вітчизняних підприємців у регіонах України вважають, що бізнес у нашій державі зіштовхується із високими процентними ставками, які збільшують вартість капіталу та стають часто непереборною перешкодою на шляху розвитку нового бізнесу. Високі ставки податків поєднуються з браком кредитів на розвиток приватного сектора та дефіцитом довіри до вітчизняного банківського сектора.

Однією з причин недостатнього рівня доступності суб'єктів підприємництва до фінансово-кредитних ресурсів у регіонах України є те, що в Україні не повною мірою використовується механізм державної фінансової підтримки підприємництва. Так, на сьогодні не лише законодавчо закріплено, але й розроблено та відпрацьовано на практиці механізми фінансово-кредитного сприяння суб'єктам підприємництва. Водночас аналіз цієї складової державної політики виявив неоднозначне ставлення з боку органів місцевого самоврядування у різних регіонах України. В окремих сферах виділяються достатні кошти для фінансування програм фінансово-кредитного сприяння суб'єктам підприємництва, в окремих – кошти не виділяються взагалі.

Відтак в Україні виникла необхідність загальнодержавного закріплення норми виділення органами місцевого самоврядування грошових засобів у розмірі не менше певного визначеного відсотка від бюджету розвитку області (міста, району тощо) з метою забезпечення фінансово-кредитної підтримки суб'єктів підприємництва через регіональні та місцеві фонди підтримки підприємництва на тендерній основі із наданням такої допомоги підприємцям (підприємствам), проекти яких є економічно ефективними та сприятимуть соціально-економічному розвитку регіону (зокрема, спрямовані на розвиток депресивних районів, ефективних сільськогосподарських підприємств, на створення нових робочих місць тощо).

Обумовлений механізм підтримки підприємництва може бути доповнений реалізацією на практиці розробкою і затвердженням методичних рекомендацій з формування рейтингу районів та територій регіону за рівнем розвитку підприємництва, законодавчим закріпленням цієї методики та, відповідно, фінансування регіонів (чи на субрегіональному рівні), які відстають за рівнем розвитку підприємництва, визначенням у межах регіонів депресивних районів щодо розвитку підприємництва та концентрацією фінансово-кредитного сприяння бізнесу у цих районах.

Зазначимо також, що аналіз стану розвитку підприємництва у регіонах України в аспекті секторів підприємництва (йдеться про сектори малого, середнього та великого бізнесу) дозволяє стверджувати про критично великий розрив у показниках фінансово-економічної ефективності діяльності підприємств різних секторів. Причому найгіршими

є показники функціонування сектора малого бізнесу, що є не закономірним з огляду на наявність суттєвих преференцій з боку держави до вітчизняних малих підприємств.

Відповідно, фінансові показники (а отже, й рівень фінансової безпеки) малих підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності є гіршими, ніж для середніх та великих підприємств. На нашу думку, на це є як об'єктивні, так і суб'єктивні причини. До об'єктивних зарахуємо те, що суб'єкти малого бізнесу є більш вразливими до змін ринкового середовища функціонування; вони характеризуються меншими обсягами фінансового забезпечення діяльності, а отже, й фінансової стійкості та платоспроможності; життєвий цикл функціонування малих підприємств часто є коротким. До суб'єктивних віднесемо те, що суб'єкти малого підприємництва часто “використовуються” середніми та великими підприємствами з метою мінімізації (оптимізації) податкових зобов'язань останніх за рахунок фіктивного збільшення їх витрат чи виконання частини операцій з найбільшим рівнем витратомісткості, служать так званним буфером ефективності діяльності.

Крім того, частка малих підприємств, які перебувають на спрощеній системі оподаткування, звітності та обліку становить понад 40%, а отже, виникає питання й про ефективність діяльності та доцільність користування нею підприємств. У контексті останнього, на нашу думку, існуюча в Україні система преференцій для суб'єктів малого підприємництва є вкрай неефективною та потребує суттєвого удосконалення з метою підвищення рівня фінансової безпеки вітчизняного сектора малого підприємництва. Напрямами її удосконалення визначимо:

1) уніфікацію положень усіх нормативно-правових актів, які визначають типологізацію суб'єктів малого підприємництва, критерії та норми (включаючи систему оподаткування) їх діяльності;

2) збільшення критичних обмежень обсягів господарської діяльності, при яких суб'єкти підприємництва можуть перебувати на спрощеній системі оподаткування, звітності та обліку;

3) поступове зниження рівня податкового навантаження на всі суб'єкти підприємництва з подальшим вирівнюванням його як для малих, так і для середніх та великих підприємств.

Окремим аспектом проблеми ефективності державної політики стосовно зміцнення системи фінансової безпеки підприємництва в регіонах України є використання страхування та розвиток страхового ринку як чинника зниження рівня ризику підприємницької діяльності. Більше того, страхова сфера забезпечує захист майнових інтересів громадян та суб'єктів підприємництва, використовується для забезпечення майнової відповідальності, є вагомою основою фінансово-кредитної системи держави, дієвою формою накопичення інвестиційних ресурсів та позичкового капіталу. У розвинених країнах страхова сфера є системоформуючим чинником розвитку підприємництва та є вагомим джерелом венчурного капіталу; основні потоки капіталу страхових компаній спрямовуються у галузі з високими темпами росту та інтенсивним розвитком. У розвитку страхової сфери прихований резерв економічного сприяння підприємництву, інноваційним проектам підприємств та зміцнення як економічної, так і фінансової безпеки суб'єктів підприємницької діяльності в Україні.

Натомість недоліками системи державного регулювання та сприяння розвитку страхової сфери в Україні залишаються: недостатність спадковості у програмуванні

розвитку цього виду економічної діяльності на загальнодержавному та регіональному рівнях; істотне зниження рівня контролю та ролі держави у страховій сфері через скорочення кількості державних та збільшення кількості недержавних страхових компаній; невисокий рівень довіри до фінансових інституцій та страхової культури в Україні як підприємницького середовища, так і населення загалом; як правило, олігополістичне спрямування конкуренції на страховому ринку; фінансовий потенціал вітчизняних страхових компаній є недостатнім; мотивація та усвідомлення потреби добровільного страхування у суб'єктів підприємницької діяльності є недостатніми.

Вказане потребує посилення цільового програмного розвитку страхової сфери в Україні та у регіонах через розробку відповідних програм її розвитку; стимулювання участі страхової сфери у забезпеченні доступу вітчизняних підприємств до фінансово-кредитних ресурсів та конкурентних позицій на зовнішніх ринках; гарантування ефективного захисту майнових інтересів підприємств-страхувальників шляхом запровадження інституту обов'язкового державного страхового нагляду з боку держави за діяльністю страхових компаній (практика більшості країн Європи); забезпечення ширшої присутності держави у страховій сфері не лише як регулятора, але й як ефективного суб'єкта страхової діяльності; сприяння розвитку інститутів ефективної саморегуляції страхової сфери (створення та розвиток асоціативних об'єднань страхових компаній та страхових пулів (добровільних об'єднань страхових компаній)); проведення просвітницької (роз'яснювальної) діяльності щодо використання страхової сфери як складової фінансової безпеки вітчизняних підприємств.

Окремим аспектом недосконалості системи фінансової безпеки підприємництва, зумовленим недостатнім державним регулюванням розвитку фінансової сфери в Україні є проблеми мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва.

Для подолання вказаних недоліків та покращення таким чином цієї складової характеристики фінансової безпеки підприємництва в Україні необхідно спростити механізм отримання мікрокредиту, реалізувати заходи, спрямовані на стимулювання банків і небанківських фінансових установ до збільшення обсягів мікрокредитування, а також вдосконалити законодавче забезпечення їх діяльності, посилити державну підтримку інформаційних та освітніх програм із мікрокредитування.

Надійність системи безпеки значною мірою визначається рівнем захищеності її об'єкта від настання ризикових подій, які завдають йому втрат чи збитків. Щодо системи фінансової безпеки підприємництва, то вагомим ризиком для вітчизняних підприємств (в умовах недостатньо ефективного державного регулювання підприємництва та забезпечення його захищеності) є так зване рейдерство. Практично жодне підприємство в Україні не застраховане від право- чи неправомірного втручання у його власність, що є чи не найбільш вразливим аспектом безпеки підприємництва в Україні. На жаль, вітчизняні органи державного управління, як правило, займають пасивну позицію у прогидії рейдерству, зокрема, коли воно здійснюється з використанням незаконних дій. Більше того, суттєві недоліки вітчизняної судової системи навіть сприяють рейдерству в нашій державі. Водночас, підвищення рівня прозорості поточних приватизаційних процесів дозволяє уникати вказаних проблем.

Одним із дієвих інструментів боротьби з рейдерством стало б внесення змін до Кримінального кодексу України, а зокрема – запровадження кримінальної відповідальності за такі дії.

Висновки

Якість функціонування вітчизняної системи забезпечення фінансової безпеки підприємництва залишається вкрай незначною та недостатньо ефективною через: існування системних недоліків вітчизняної фінансово-кредитної системи; малу роль діяльності більшості суб'єктів як загальної, так і фінансово-кредитної інфраструктури у сприянні зміцненню фінансової безпеки підприємництва; практично відсутність можливостей щодо пільгового доступу чи використання суб'єктами підприємництва фінансових ресурсів.

Подальші дослідження в аналізованій сфері, а також обґрунтування інституційних, економічних та організаційних засобів державної політики посилення фінансової безпеки підприємництва доцільно здійснювати за такими напрямками: покращення фінансового результату і рентабельності підприємств; збільшення кількості та частки діючих і прибуткових підприємств; покращення ліквідності і фінансової стійкості суб'єктів підприємництва; активізація інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств; удосконалення фінансово-кредитної підтримки підприємництва; розвиток інституційної інфраструктури системи фінансової безпеки бізнесу.

Література

1. Аніщенко І. В. Оцінка ефективності реалізації та фінансове забезпечення програм розвитку малого бізнесу в регіоні / І. В. Аніщенко, Ю. Б. Пінчук // Економіка та держава [Текст]. — 2005. — № 10. — С. 29—33.
2. Барановський О. Проблеми власності та легалізації капіталів і доходів в Україні / О. Барановський, В. Сіденко // Національна безпека і оборона [Текст]. — 2004. — № 2(50). — С. 9.
3. Варналій З. С. Державна регуляторна політика у сфері малого підприємництва [Текст] / З. С. Варналій, І. С. Кузнєцова. — К. : Ін-т екон. прогнозування, 2002. — 104 с.
4. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення [Текст] : монографія / Т. Г. Васильців. — Львів : Арал, 2008. — 386 с.
5. Горбунов А. А. Взаимодействие властных и предпринимательских структур: теория и практика [Текст] : монографія / под ред. А. А. Горбунова. — СПб. : МФИН, 2005. — 382 с.
6. Коротенко Н. П. Порівняльна характеристика державного регулювання підприємництва в Україні та країнах ЄС / Н. П. Коротенко // Актуальні проблеми економіки [Текст]. — 2006. — № 2(56). — С. 4—13.
7. Ляпін Д. В. Щодо готовності підприємницької спільноти впливати на рішення органів державної влади та місцевого самоврядування (квітень – травень 2007) [Текст] / Д. В. Ляпін. — К. : Інститут Конкурентного суспільства, 2007. — 60 с.
8. Маліновська О. Я. Проблеми державного регулювання розвитку підприємництва в Україні / О. Я. Маліновська // Регіональна економіка [Текст]. — 2006. — № 1. — С. 200—205.
9. Інтернет-ресурс Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Yu. Shushkova

**DIRECTIONS OF PUBLIC POLICY IMPROVEMENT OF FINANCIAL SAFETY
PROVIDING OF ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE**

The topicality is defined and problems of financial safety of entrepreneurship sector of economy in Ukraine are identified. The indicators state and efficiency of entrepreneurship sector safety in a financial sphere are analysed, the disadvantages of the management of public policy are revealed. Directions of public policy improvement of financial safety of entrepreneurship sector in Ukraine on the post transformation stage of national economy development are grounded.

Key words: entrepreneurship, subjects of entrepreneurship sector, financial safety, public policy providing, government control.